

KORUMA MI DENGE Mİ? GÜÇ VE KARADENİZ'DE DÜZENİN MİRASI

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2025 / 38

21.09.2025

Bu yazı ilk olarak AVİM tarafından 2 Eylül 2025'te yayınlanmış [İngilizce bir makalenin](#) Türkçe çevirisidir.

Karadeniz'de tarih, hukuk ve gücün kesişimi daha önce hiç olmadığı kadar sınıyor. Yenilenen rekabet, teknolojik değişim ve genişleyen denizcilik çıkarları bölgenin stratejik haritasını yeniden çizerken, temel sorular ortaya çıkmaktadır: Tarihsel olarak çekişmelerin damgasını vurduğu bir havzada dengeyi sağlayan nedir? Miras kalan yasal çerçeveler ve diplomatik sözleşmeler hem eski düşmanlardan hem de yeni aktörlerden gelen baskılara nasıl uyum sağlamalıdır? Üç seriden oluşan bu analizin ilkinde, Montrö Sözleşmesi'nin evrimine, dayanıklılığına ve sınırlamalarına odaklanarak, Karadeniz'deki düzen mirasını en iyi koruma ilkesinin mi yoksa denge mantığının mı özetlediği sorulmaktadır.

Sonraki analizler bu temel üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, ikinci analiz, günümüzde Karadeniz kıyılarının karşı karşıya kaldığı değişen operasyonel zorlukları araştırarak, yerel aktörlerin hibrit tehditlere nasıl yanıt verdiğini, çok taraflı güvenlik işbirliğini nasıl ilerlettiğini ve bir yandan miras kalan yasal-stratejik mimariyi korumaya çalışırken diğer yandan dış hedefleri nasıl müzakere ettiğini inceleyecektir. Sonucusu ise bölgenin normlarını ve sınırlarını yeniden tanımlamaya çalışan uluslararası söylemleri (Rus, Batı ve Çin) eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayacak ve bunların örtülü risklerini ve yeniden düzenleme potansiyellerini değerlendirecektir.

Birlikte ele alındığında, bu üçleme Karadeniz'in çağdaş ikileminin bütüncül bir portresini sunmayı ve şu sorulara yanıt bulmayı amaçlamaktadır: yasal dayanıklılık, uyarlanabilir diplomasi ve bölgesel yönetim, dış müdahale ve stratejik revizyon için artan baskılara dayanabilir mi, yoksa ufukta yeni bir istikrarsızlık ve çekişme çağı mı belirliyor?

Güvenliğin Kalıcı Mimarisi

Tarihsel olarak imparatorluk hırsları, askeri rekabetler ve önemli güç müdahalelerinin gelgitleriyle şekillenen Karadeniz'in jeopolitik kırılmalığı, sürekli olarak deniz kullanımını ve egemenlik haklarını düzenleyen açık kurallar talep etmiştir[1] . Çekişme ve çatışmaların damgasını vurduğu yüzyılların ardından -Osmanlı-Rus çatışmaları, değişen ittifaklar ve iki dünya savaşının getirdiğı çalkantılar, rekabet halindeki çıkarlara aracılık edecek hukuki bir rejime duyulan ihtiyaç iki savaş arası yıllarda zirveye ulaşmıştır[2] . Sonuç, sadece ilkelerin kodifiye edilmesi değil, aynı zamanda dayanıklılığı düzenli olarak test edilecek ancak uluslararası hukukta nadiren eşine rastlanacak bir denizcilik "mimarisinin" bilinçli olarak kurulması olmuştur .[3]

Bu mimarinin merkezinde, Türk Boğazlarından geçiş haklarını tanımlayan ve askeri ve ticari gemiler için katı rejimler oluşturan bir antlaşma olan 1936 Montrö Sözleşmesi yer almaktadır. Montrö sistemi, 1930'lar Avrupa'sının koşullarına tepkisel olmaktan ziyade, kıyıdaş devletlerin güvenlik korkuları ile bölge dışı güçlerin ihtirasları arasında arabuluculuk yapmak üzere inşa edilmiş ve böylece egemenlik, erişim ve istikrarın hassas bir sentezini ortaya koymuştur.

Montrö Sarayı'nda imzalanan ve 9 Kasım 1936'da yürürlüğe giren Sözleşme hem tarihi dersler hem de diplomatik yenilikler taşıyordu; her kilit güç kendi çıkarlarını dengelemeyi amaçlarken Türkiye'nin bu kavşak noktasını yönetmesine izin veriyordu[4] . Bu belge, Türkiye'ye hem savaş hem de barış zamanlarında Boğazlar trafiğini düzenleme ayrıcalığı tanıyarak, Karadeniz bölgesinin kendine özgü karakterini korurken, değişen tehdit ortamına göre ayarlanmış yetkilerle Türkiye'nin yönetmen rolünü teyit etmiştir.

Soğuk Savaş gerçekleriyle pekiştirilen bu rejim, Türk devletini bölgenin hem koruyucusu hem de hakemi olarak konumlandırmıştır. On yıllar boyunca Ankara'nın Montrö rejimini yönetimi Karadeniz güvenliği için bir mihenk taşı haline gelmiş, tutarlılığı ve itidali nedeniyle hem müttefikler hem de hasımlar tarafından saygı görmüştür[5] . Sistemin uzun ömürlü olduğu açıktır: Soğuk Savaş'ın füze anlaşmazlıklarından günümüzün hibrid çatışmalarına, teknolojik ilerlemelere ve değişen ittifak bağlılıklarına kadar krizler patlak verse bile Sözleşme'nin mantığı varlığını sürdürmektedir. Kıyıdaş olan ve olmayan donanmalar arasındaki kalibre edilmiş ayırım, zaman ve tonaj sınırları ve özel savaş zamanı hükümleri, öngörülebilirlik sağlarken, tırmanmayı önleyerek uyarlanabilir esnekliğe izin vermiştir .[6]

Son zamanlarda yapılan çalışmalar Montrö çerçevesinin hem sınırlılıklarını hem de devam eden gerekliliğini vurgulamaya devam etmektedir. Güvenlik ikilemlerini ortadan kaldırmasa da, Sözleşme benzersiz bir bölgesel denge yaratmakta ve Türkiye'ye NATO, Rusya, AB veya yeni ortaya çıkan ekonomik aktörlerden gelen yoğun baskılar karşısında diplomasi uygulamak için gerekli yasal mekanizmaları sağlamaktadır.

Rusya'nın yenilenen atılganlığı, Batı'nın artan ilgisi ve teknolojik dönüşümden etkilenen çağdaş güvenlik söylemi, bu yasal çerçeveyi sınamaya devam etmektedir. Yine de Montrö çerçevesi ve Türkiye'nin becerikli idaresi, hem iki savaş arası mimarlarının öngörüsünün hem de uygulamadaki uyarlanabilirliğinin bir kanıtı olarak, bölgenin başlıca sağlam yapısı

olmaya devam etmektedir.

Tartışmalı Anlatılar ve Tarihsel İddialar

Karadeniz'in hukuki düzeninin dayanıklılığı uzun zamandır hem ilkelerin kodifikasyonuna hem de bölgesel güçlerin ihtiyatlı yönetimine dayanıyor. Yine de bu görünür uzlaşının altında, bölgenin tarihi yoğun bir siyasi hafıza, revizyonist hak iddia etme ve stratejik yeniden yorumlama ağı olarak kalmaktadır. Montrö Sözleşmesi varlığını sürdürürken, hem deniz güçlerinin hem de bölge dışı aktörlerin söylemlerinden kaynaklanan kalıcı zorluklar da devam etmektedir. Daha önce ortaya konan kalıcı mimariden yumuşak bir geçiş yapan bu bağlam, şimdi tarihin kendisi üzerindeki çekişmeye sahne oluyor. [7].

Son yıllarda Rus stratejik doktrini, Karadeniz'deki çağdaş emellerini haklı çıkarmak için giderek artan bir şekilde köklü imparatorluk ve Sovyet dönemi anılarından yararlanıyor; bu eğilim hem resmi retorikte hem de politika belgelerinde açıkça görülüyor. Bu iddialar genellikle "tarihi sorumluluk" mirasına atıfta bulunmakta ve 18. ve 19. yüzyıllardaki deniz seferleri ve Sovyet dönemindeki bölgesel hakimiyet gibi seçici olaylara başvurmaktadır. Buna karşılık Batı ve NATO analizleri Karadeniz'e erişimi yasal haklar, liberal normlar, ve ittifak güvenliğinin zorunlulukları açısından tasarlamak eğilimindedir ve bazen Montrö Sözleşmesi'nin katı bölgesel yönetim yerine açık seyrüsefere öncelik veren yorumlarıyla ittifak halindedir. Yabancı yorumlarda sık sık Karadeniz'in Rusya ile potansiyel bir çatışma noktası olduğu vurgulanmakta, son dönemde yaşanan askeri gerilimler ve çok uluslu barış garantileri için yapılan çağrılar bunun altını çizmektedir.[8]

Bu rakip bakış açıları, emperyal hafızayı ve emsal gösterme dilini gerçek hukuki durumla karıştırma riskini taşımaktadır; Sözleşme'nin kendisi herhangi bir devletin tarihi ayrıcalıklarının bir uzantısı olarak değil, yüzyıllardır süregelen istikrarsızlık ve çatışmalara karşı bir düzeltici olarak düşünülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, ister genişletilmiş NATO erişimi için lobi faaliyetleri ister bölgesel ortak düzenlemeler yoluyla ifade edilsin, revizyonist hırslar Montrö'nün yarattığı canlı denge için bir tehdit oluşturmaktadır. Bazı güçlerin "güvenlik sorumluluklarının paylaşımı" ya da kıyıdaş olmayan aktörlere özel bir rol verilmesi yönündeki baskıları, karşılıklı itidal ve Türkiye'nin arabuluculuğunun gerekliliği gibi temel gereklilikleri genellikle göz ardı etmektedir.

Dolayısıyla çağdaş diplomatik anlaşmazlıklar ve güvenlik ikilemleri hem hukuki hem de tarihsel merceklerden okunmalıdır. Tarihsel iddialar algıları ve politika dilini şekillendirirken, bu iddialar, kodlanmış uluslararası hukukun veya bölgesel yönetimin kalıcı meşruiyetinin yerini alamazlar. Türkiye'nin bu katmanlı anlayışa dayanan diplomatik aktivizmi, sadece kendisine emanet edilen mirası savunmayı değil, aynı zamanda tarihin günümüz istikrarına karşı silah olarak kullanılmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Anlatıya dayalı revizyonizme karşı mücadelede bu bölge, istikrarı, ancak Montrö'nün kodladığı zor kazanılmış dengeyi korumakta bulabilir. [9].

Yasal Mekanizmalar ve Stratejik Ayrıcalıklar

Tarihsel çekişmelerden çağdaş güvenlik ikilemelerine uzanan süreç, en önemli eksenini Montrö Sözleşmesi ve onu çevreleyen egemenlik ilkelerinin gelişen ağı başta olmak üzere hukuki mekanizmaların yorumlanması ve savunulmasında bulmaktadır. Anlatıların ve iddiaların çekişmesinden yumuşak bir geçiş yapan bu alt başlık, değişen stratejik zorunlulukların Karadeniz'in geleceği için nasıl her biri bölgenin yasal mimarisini ya yeniden teyit etmeye ya da yeniden yorumlamaya çalışan rakip projelere yol açtığını incelemektedir.[10]

Montrö Sözleşmesi, adaptasyon kapasitesi sayesinde neredeyse tüm benzer denizcilik rejimlerinden daha esnek bir yapıya sahiptir. Donanmaların geçişi, tonajı ve mevcudiyetine (özellikle kriz zamanlarında) ilişkin dikkatle oluşturulmuş kurallar, sözleşmeyi statik bir kalıntı değil, yaşayan bir mekanizma haline getirmektedir. Kıyıdaş olmayan deniz güçlerinin girişini düzenleme kabiliyeti, Karadeniz'i yayılan çatışmalardan defalarca izole etmiş, özerklik ve öngörülebilirliği ödüllendiren bölgesel bir değerler sistemini (ethos) güçlendirmiştir. Türkiye'nin idaresi bu dengeyi sağlamlaştırmıştır. Ancak son dönemdeki baskılar esnek yorumlamanın ne kadar ileri gitmesi gerektiğinin yeniden tartışılmasına yol açmıştır. . [11]

Yeni akademik çalışmalar ve diplomatik söylemler süregelen gerilimleri aydınlatıyor: Bazı Batılı yorumcular "Basra Körfezi benzetmeleri" yaparak daha fazla çok uluslu güvenlik garantileri ve diğer stratejik su yollarındaki bölge dışı müdahaleleri anımsatan düzenli devriyeleri savunuyor. Bu tür bakış açıları, bölgesel çıkarların özgünlüğünü ve yabancı güçlerin askeri erişimini sınırlamak ve Karadeniz'in eşsiz stratejik ekolojisini korumak için açıkça tasarlanmış olan Montrö Sözleşmesi'nin hukuki mantığını gözden kaçırma riski taşımaktadır. NATO liderliğindeki misyon genişlemesi veya çok uluslu "güvenlik koalisyonları" önerileri gibi son olaylar, emsal erozyonuna ilişkin endişeleri artırmakta ve Rusya'nın ve diğerlerinin tepkisel karşı stratejilerine davetiye çıkarmaktadır. . [12]

Aynı zamanda, Rusya ve bazı bölgesel aktörler egemenlik ve tarihi haklara atıfta bulunarak, daha geniş çok taraflılıktan kaçınan ve daha küçük kıyıdaş devletler için diplomatik alanı azaltan münhasır veya ortak yönetimli bir güvenlik sistemini savunuyorlar. Bu işlemsel yaklaşım sadece hukuki rejimin içini boşaltmakla kalmayıp, aynı zamanda kıyıdaş aktörler arasındaki kırılğan dengeyi de bozma tehdidinde bulunmakta ve kolektif çıkarlar pahasına tek taraflı güvenlik ayrıcalıklarını ilerletmektedir. . [13]

Uygulamada, Montrö çerçevesi çoğu revizyonist ve bölge dışı baskılara karşı sağlamlığını korumaktadır. Olağanüstü savaş zamanı yönetimi, krize bağlı askıya alma ve geçici olarak yeniden ayarlama hükümleri, koruyucu ve hakem olarak Türkiye'nin temel ilkelerden ödün vermeden itidal içinde hareket etmesine ve adaptasyon uygulamasına izin vermiştir. Bununla birlikte, kurumsal dayanıklılık, dikkatli savunma, ihtiyatlı uyum ve ısrarlı bölgesel sorumluluk gerektirir. Sadece yasal süreklilik ve stratejik öngörü yoluyla denge oluşturulması, kontrolsüz güç politikalarına geri dönüşü üstün gelir.

Sonuç: Vekalet ve Kısıtlama Dengesi

Karadeniz'in kalıcı istikrarı, soyut güvenlik garantileri arayışına veya yeni büyük güç tasarımlarının dayatılmasına değil, bölgesel sorumluluk ve yasal kısıtlamanın ölçülü etkileşimine dayanmaktadır. Montrö Sözleşmesi'nin temelini oluşturduğu bu mimari, diplomatik ve analitik çevrelerde sözleşmenin yeniden yorumlanmasına yönelik durmak bilmeyen baskılar yankılansa da, tırmanan revizyonizme karşı bir siper olmaya devam ediyor.

Sözleşmenin egemenlik, esneklik ve karşılıklı kısıtlamayı pragmatik bir şekilde harmanlaması ve bunun Türkiye'nin himayesinde pekiştirilmesi, gücün denetimsiz bir özerklikle değil, stratejik kısıtlamaların benimsenmesi, hedeflerin yapıcı normlar içinde yönlendirilmesi ve kıyı bölgelerinin istikrarsızlaştırıcı dış etkilerden yalıtılmasıyla nasıl en üst düzeye çıkarılabileceğinin bir örneğidir.[14]

Dolayısıyla Karadeniz'de kalıcı barış, nesiller boyunca özenle inşa edilen temel çerçevelere ölçülü bir saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Hukuki düzeni yeniden şekillendirerek bugünün krizlerini kendince "çözen" yenilikler, bölgenin hassas dengesini bozma ve gelecekteki istikrarsızlık olasılığını artırma riski taşımaktadır. Karadeniz'i Basra Körfezi, Baltık Denizi ya da Güney Çin Denizi gibi diğer stratejik denizlerle kıyaslama eğilimi, bu deniz alanının kendine özgü tarihini ve mantığını gözden kaçırmaktadır . [15]

Teknolojik dönüşümün, değişen ittifak modellerinin ve enerji ve ticaret koridorlarının artan önemini damgasını vurduğu önümüzdeki dönem, zor kazanılan bu dengeyi bir kez daha test edecektir. Bölgenin geleceği tam olarak operasyonel uyum ve yasal geleneğe saygının kesiştiği noktada belirlenecektir. Bu konu müteakip analizde daha ayrıntılı olarak incelenecek ve hibrit savaş ve değişen güç dengelerinin baskısı altında kıyı devletlerinin karşılaştığı operasyonel zorluklar, riskler ve adaptasyonlara odaklanılacaktır.

*Resim: [Johns Hopkins](#)

[1] Teoman Ertuğrul Tulun, "THE FOUNDATIONAL PILLARS OF STABILITY IN THE BLACK SEA," AVİM, 3 Temmuz 2025, <https://avim.org.tr/en/Analiz/THE-FOUNDATIONAL-PILLARS-OF-STABILITY-IN-THE-BLACK-SEA>.

[2] Teoman Ertuğrul Tulun, "Careful Management Of The Implementation Of The 1936 Montreux Convention In A Difficult And Changing Geopolitical Environment Of The Black Sea," Avrasya İncelemeleri Merkezi, 18 Ocak 2024, <https://avim.org.tr/en/Analiz/CAREFUL-MANAGEMENT-OF-THE-IMPLEMENTATION-OF-THE-1936-MONTREUX-CONVENTION-IN-A-DIFFICULT-AND-CHANGING-GEOPOLITICAL-ENVIRONMENT-OF-THE-BLACK-SEA>.

[3] Turgut Kerem Tuncel, "GRAIN INITIATIVE AND THE BLACK SEA SECURITY - II," AVİM, 23 Temmuz 2025, <https://avim.org.tr/en/Analiz/THE-GRAIN-INITIATIVE-AND-THE-BLACK-SEA-SECURITY-II> ; 4. Teoman Ertuğrul Tulun, "KARADENİZ, RUSYA VE BATI ARASINDA

POTANSİYEL BİR FRİKS VENUE: TURKEY HOLDS THE KEY TO THE REGION," AVİM, 13 Mart 2017, <https://avim.org.tr/en/Analiz/BLACK-SEA-A-POTENTIAL-FRICTION-VENUE-BETWEEN-RUSSIA-AND-THE-WEST-TURKEY-HOLDS-THE-KEY-TO-THE-REGION>.

[4] "Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits," League of Nations Treaty Series, cilt 173, s. 213, 1936, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1936-Convention-Regarding-the-Regime-of-the-Straits.pdf>.

[5] Yücel Güçlü, "Türk Boğazlarından Geçişin Düzenlenmesi ve Montrö Sözleşmesi," *Perceptions: Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6, no. 1 (2001): 105 <https://www.sam.gov.tr/media/perceptions/archive/vol6/20010300/Perceptions%20March%20-%20May%202001/REGULATION%20OF%20THE%20PASSAGE%20THROUGH%20THE%20TURKISH%20S>

[6] Beril Karadeniz, "Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar Mimarisi," *Perceptions: Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12, no. 4 (2007): 89-110, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/816543> ;

[7] Teoman Ertuğrul Tulun, "KARADENİZ'DE İSTİKRARIN TEMEL TAŞLARI,"

[8] Chatham House, "Understanding Russia's Black Sea strategy," 27 Temmuz 2025, <https://www.chathamhouse.org/2025/07/understanding-russias-black-sea-strategy/summary> ; Teoman Ertuğrul Tulun, "Careful Management Of The Implementation Of The 1936 Montreux Convention In A Difficult And Changing Geopolitical Environment Of The Black Sea,"

[9] Atlantic Council, "A Security Strategy for the Black Sea," 13 Aralık 2023, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/01/AC-Black-Sea-Strategy-ack-revised.pdf> ; KyivIndependent, "Rutte, Erdogan discuss Ukraine peace process, Black Sea security," 19 Ağustos 2025, <https://kyivindependent.com/rutte-erdogan-discuss-ukraine-peace-process-black-sea-security/>

[10] Teoman Ertuğrul Tulun, "Careful Management Of The Implementation Of The 1936 Montreux Convention In A Difficult And Changing Geopolitical Environment Of The Black Sea," ; Teoman Ertuğrul Tulun, "Türk Boğazları: Montrö Sözleşmesi ve Çağdaş Güvenlik,"

[11] Beril Karadeniz, "Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar Mimarisi," ; Yücel Güçlü, "Türk Boğazlarından Geçişin Düzenlenmesi ve Montrö Sözleşmesi,"

[12] Pınar Gözen Ercan, "Montrö Sözleşmesi Kapsamında Türkiye'nin Denizcilik Rejimi: Security Challenges and Opportunities," *Bilge Strateji* 12, no. 22 (2020): 115-132, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1561689>.

[13] Emre Erşen, "The Geopolitics of the Black Sea and the Future of the Montreux Convention," *Turkish Policy Quarterly* 18, no. 3 (2019): 41-52, <https://turkishpolicy.com/article/973/the-geopolitics-of-the-black-sea-and-the-future-of-the-montreux-convention>.

[14] Serhat Güvenç ve Nihan Er, "Montreux Sözleşmesi: Key to Stability in the Black Sea," *German Marshall Fund of the United States Policy Brief*, Temmuz 2020, <https://www.gmfus.org/news/montreux-convention-key-stability-black-sea>

[15] Louis Fishman, "Türk Boğazları: Siyaset ve Hukukun Kesiştiği Nokta," *Middle East Institute*, 6 Temmuz 2021, <https://www.mei.edu/publications/turkish-straits-intersection-politics-and-law>

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "KORUMA MI DENGİ Mİ? GÜÇ VE KARADENİZ'DE DÜZENİN MİRASI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2025 / 38. Eylül 21. Erişim Mayıs 11, 2026. <https://www.avimbulten.org/tr/Analiz/KORUMA-MI-DENGİ-Mİ-GUC-VE-KARADENİZ-DE-DUZENİN-MİRASI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

